

Економічні науки

УДК 311:338.27

Чухліб Алла Василівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри статистики та економічного аналізу

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Чепіль Тетяна Сергіївна

студентка

Національного університету біоресурсів і природокористування України

СТАТИСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

***Анотація.** В статті розглянуто комплекс економічних, соціальних та демографічних індикаторів рівня та якості життя населення, статистичні методи їх оцінки та аналізу.*

***Ключові слова:** рівень життя, якість життя, оцінка, метод.*

Рівень життя - складна і багатогранна категорія, яка відображає сукупність соціально-економічних відносин та умов, що визначають життєдіяльність та розвиток людства. Рівень життя населення характеризує не лише матеріальний добробут окремої людини, а й відображає узагальнені результати національної економіки. Рівень життя населення залежить, з одного боку, від способу виробництва, який характеризується відносинами власності, рівнем розвитку матеріальної бази суспільства, сфери послуг, суспільною продуктивністю праці, з іншого – від способу життя, що відображає потреби населення у різних життєвих благах та можливості їх задоволення. Таким чином, рівень життя

населення формується сукупністю економічних, соціальних, політичних, культурних, інноваційних, екологічних та інших чинників [2].

Якість життя - ступінь відповідності рівня життя науково обґрунтованим нормативам/ стандартам. Також під якістю життя розуміють задоволеність населення життям з точки зору широкого набору потреб та інтересів. Вперше термін «якість життя» в науковій літературі зустрічається в роботі американського економіста Дж. Гелбрейта «Суспільство достатку», де автор намагався описати процеси виникнення бідності та соціальної свободи, загального добробуту, здатного подолати існуючі дефіцити і розриви у розвитку окремих соціальних груп [3].

На сьогоднішній день існують різні напрями до визначення категорії «якість життя» - глобальні, компонентні та вузькі. Згідно із глобальним напрямом визначення, під якістю життя слід розуміти ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини. Компонентний напрям визначення підкреслює багатовимірну природу «якості життя» і виокремлює різні виміри для оцінки цієї категорії. Відповідно до третього напрямку, визначення якості життя ґрунтується на одній або двох категоріях та передбачає відображення специфічного змісту різних сфер.

Оцінювання якості життя населення здійснюється для прийняття обґрунтованих рішень щодо соціально - економічного розвитку країни, міжрегіонального та міжкраїнового порівняння рівня і якості життя населення.

На сьогоднішній день існують різні методологічні підходи до оцінювання якості життя населення. Відповідно до загальнометодологічної концепції стандартів і якості життя, що використовується у різних країнах, відокремлено групи показників для оцінювання:

- рівня життя (переважно економічні показники - валовий внутрішній продукт на душу населення, індекс споживчих цін, споживчий кошик,

доходи і видатки домогосподарств, нерівність у доходах, рівень бідності та ін.);

- якості життя (соціологічні показники - ступінь задоволення життям і відчуття щастя, оцінка власної депривації, оптимізм щодо майбутнього).

Європейський моніторинг якості життя ґрунтується на соціологічних дослідженнях щодо здоров'я населення, зайнятості, освіти, депривації за доходами, соціальної участі, сім'ї, навколишнього середовища, безпеки, відпочинку, задоволення життям.

В Україні в 2012 р. була розроблена і впроваджена методика Моніторингу регіонального людського розвитку, яка базувалася на основних принципах Програми розвитку ООН. Національна матриця індикаторів якості життя населення включала три блоки – стан, поточна ситуація та суб'єктивна оцінка, та чотири середовища – природне, соціальне, економічне та суспільно-політичне. Кожен структурний елемент матриці включав низку показників [1].

Відповідно до постанови № 1029 від 20.12.2017 р. «Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» запропоновано нову методику розрахунку індексу регіонального людського розвитку. За цією методикою показники вимірювання регіонального людського розвитку об'єднані в блоки:

- довге та здорове життя (середня очікувана тривалість життя; загальний коефіцієнт приросту/ скорочення чисельності населення у розрахунку на 1000 осіб наявного населення; коефіцієнт смертності від навмисного самоушкодження у розрахунку на 1000 осіб наявного населення);
- добробут й гідні умови праці (обсяг видатків місцевих бюджетів на одну особу; відношення середньої заробітної плати до мінімальної;

рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних, відсоток до кількості громадян, які мали статус безробітного протягом року);

- освіта (чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3-5 років, відсотків до загальної кількості дітей такого віку; кількість випускників закладів вищої освіти I-IV рівня акредитації, відсотків до загальної кількості населення у віці 25-70 років).

Комплексним показником порівняльної оцінки рівня життя слугує Індекс людського розвитку, що визначається за формулою середньої геометричної трьох індексів:

- індексу ВНД;
- індексу очікуваної тривалості життя;
- індексу освіти.

Для оцінки рівня і якості життя населення широко використовується статистичний інструментарій. Аналітична оцінка зміни реальних наявних доходів домогосподарств в часі/ просторі здійснюється за допомогою індексу реальних наявних доходів домогосподарств:

$$I_{\text{рнд}} = I_{\text{ннд}} \cdot I_{\text{р}}, \quad (1)$$

або

$$I_{\text{рнд}} = I_{\text{ннд}} \cdot I_{\text{к.с.}} \quad (2)$$

де $I_{\text{ннд}}$ – індекс номінальних наявних доходів; $I_{\text{р}}$ – індекс споживчих цін, який характеризує зміну у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання; $I_{\text{к.с.}}$ – індекс купівельної спроможності грошової одиниці, який є оберненим індексом цін та відображає зміну матеріальних благ/ послуг, що можна отримати за ту саму грошей у різні періоди часу.

За даними вибіркового обстеження розраховують середні показники матеріального добробуту населення, а саме:

- середньомісячний грошовий дохід на душу населення, що визначається діленням загального розміру грошових доходів за місяць на середню кількість населення;

- середньомісячна номінальна заробітна плата – це частка від ділення нарахованого місячного фонду заробітної плати на середню чисельність працівників;

- середньомісячна реальна заробітна плата, яка визначається діленням номінальної заробітної плати на індекс споживчих цін.

Аналіз середніх показників доходів населення здійснюється шляхом порівняння із показниками державних соціальних стандартів і гарантій - прожитковим мінімумом, мінімальною заробітною платою, середньомісячною номінальною заробітною платою, мінімальною пенсією за віком. Динаміка середньомісячної номінальної та реальної заробітної плати досліджується за допомогою індексного аналізу.

Для характеристики диференціації доходів і рівня бідності населення використовують показники:

- модальний дохід, тобто рівень доходу, який найбільш часто зустрічається у населення;

- медіальний дохід – дохід, який знаходиться в середині ранжированого за зростанням доходу ряду населення;

- середній дохід, який відображає загальний середній рівень доходу всього населення;

- коефіцієнт фондів (децильний) - співвідношення сумарних доходів 10% населення, які мають максимальний дохід і 10% населення із мінімальним доходом:

$$K = D_{10} / D_1, \quad (3)$$

де D_{10} , D_1 - сумарні доходи відповідно 10% найбільш та 10% найменш забезпеченого населення.

- децильний коефіцієнт, який характеризує, у скільки разів мінімальні доходи 10% самого багатого населення перевищують максимальні доходи 10% найменш забезпеченого населення:

$$K=d_9/d_1, \quad (4)$$

де d_9, d_1 – значення дев'ятого і першого децилів відповідно.

- коефіцієнт Джині, що відображає ступінь нерівності в розподілі доходів населення:

$$G = 1 - 2 \sum_{i=1}^n x_i S_{y_i} + \sum_{i=1}^n x_i y_i, \quad (5)$$

де x_i - частка населення, яка належить до i -ої соціальної групи загальної чисельності населення; y_i – частка доходів, що знаходяться у i -ої соціальної групи; S_{y_i} – кумулятивна частка доходів i -ої соціальної групи; n – число соціальних груп.

- коефіцієнт бідності, що відображає питому вагу домогосподарств, у яких рівень доходів на одну особу є нижчим від визначеної межі бідності, розраховується за формулою:

$$I = \frac{n}{N} \quad (6)$$

n – чисельність населення, що визнається бідним відповідно до визначеної за відповідним критерієм межі бідності; N – загальна чисельність населення/ домогосподарств.

Таким чином, для комплексної всебічної оцінки рівня і якості життя населення необхідно проаналізувати систему абсолютних, відносних і середніх показників економічного, соціального, демографічного блоків, що сприятиме визначенню впливу основних чинників на формування та підвищення рівня та якості життя населення, обґрунтуванню напрямків покращення добробуту населення.

Література

1. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь. Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. К., 2013. 48 с.
2. Гайдамака Ю. А., Чухліб А. В. Статистичний аналіз рівня життя населення. Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку: Зб. тез наук. пр. III Міжнар. наук. конф., Братислава, 26 травня 2020. С. 85-87.
3. Гелбрейт Д. К. Суспільство блага. Пора гуманності. К.: ВД «Скарби», 2003. 160 с.